

Передплатні індекси:
Україна – 37543

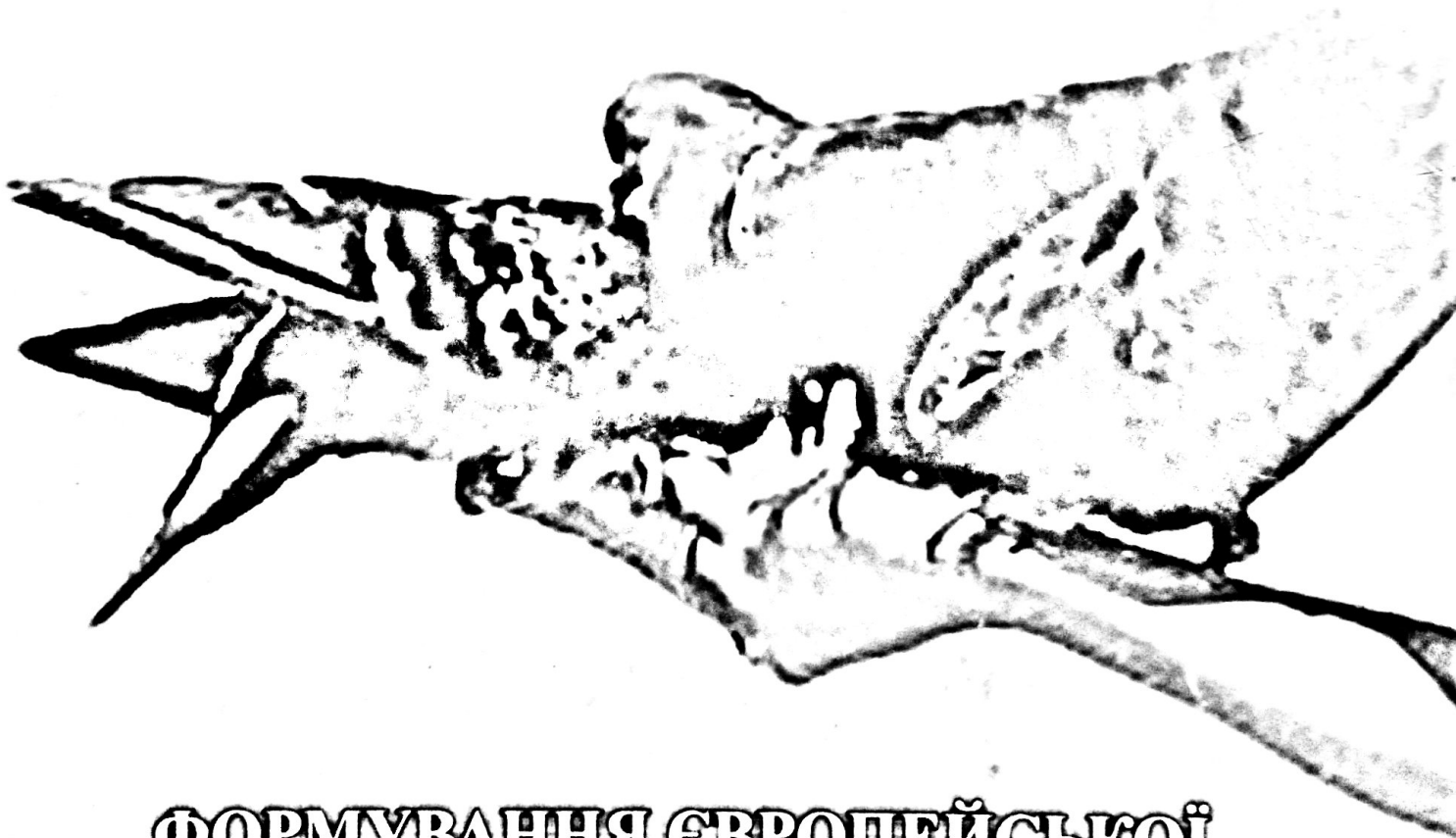
АСМІ

Науково-практичний
освітньо-популярний
журнал
Виходить 10 номерів на рік

ВІСНИК

сучасного педагога

№ 02
2010

ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

ДО ВІДОМА АВТОРІВ

Статті наділяються авторами особисто або пошлюють ся поштою, в електронному вигляді. Тексти слід наділяти в редакційному та електронному форматі (14 приріді Times New Roman, 1,5 інтервал, пося 2 см). До статті додається копія українською, російською та англійською мовами, списком літератури.

Обсяг статті не повинен перевищувати 12 сторінок друкованого тексту. На окремому аркуші слід зазначити прізвище, ім'я, по батькові автора, вчене звання, посаду, місце роботи, контакти: телефон та адресу. Електронні до статті приймаються в редакційному та електронному форматі.

Рукописи та електронні авторам не повертаються.

Редакція залишає за собою право публікувати найкращі матеріали повністю або фрагментарно без додаткового узгодження з авторами. Надіслані статті до редакції, автор дає автоматичну згоду на її публікацію.

Від навчального закладу матеріали подаються до основного змісту журналу відповідно до рубрик (можлива зміна рубрикації), при цьому попередньо оплативши за 300 примірників. Також матеріали можуть бути подані до окремих рубрик за домовленістю.

Номери журналу мають тематичне спрямування.

За достовірність фактів, цитат, класних імен, посилань на літературні джерела т. ін. відповідальність несуть автори публікацій.

Думка редакції може не збігатися з думкою авторів. Редакція зберігає за собою право на редагування і скорочення матеріалів.

Статті не рецензуються і не повертаються.

Додається рецензія науковців кафедр ВНЗ або рішення вченої ради – для колективу авторів одного навчального закладу.

Посилання на публікації ж. "Імідж сучасного педагога" обов'язкове.

Редакція приймає благодійні внески.

Розміщення матеріалів і реклами за домовленістю.

Шановні читачі!

Журнал можна замовити та придати за адресою: ПОШТО, вул. Жовтнева, 64, м. Полтава, 36029

А також: у рай (міськ) методкабінеті за місцем проживання, попередньо повідомивши їх про передплату журналу навчальним закладом чи окремою особою.

Передплата може здійснюватися протягом року:

- 1) готівкою;
- 2) за передплатним індексом в Україні – 37543
- 3) за рахунком:

ПРУ КБ "Приватбанк"

Р р 26002173069 067

МФО 331401

Код ЄДРПОУ 01472824

Кому: ТОВ "АСМІ" (за "Імідж...")

4) з 1 01.2010 вартість передплати на рік – 120 грн.

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (імені М.В.Остроградського педагогічної освіти імені М.В.Остроградського) (протокол № 1 від 24 лютого 2010 року)

Адреса редакції / виготовника:

ТОВ "АСМІ", вул. Мішенка, 2,
Полтава, 36011

Факс редакції: (0532) 56-55-29

Тел. гол. редактора: (0532) 615-069

Наші адреси в ІНТЕРНЕТ:

Е-майл: tovash@smi.gov.ua (редакція)

Е-майл: vbladyk@tasmbiet.gov.ua (редактор)

© НІ Близьк. Ідея та концепція, 2010

© НІ Близьк. дизайн та оформлення, 2010

© "Імідж сучасного педагога", 2010

© Видавництво "АСМІ", 2010

Підписано до друку 26.04.2010.

Друк офсетний. Формат 60x84 8.

ум.-др. арк. 8.6 обл.-вид. 7.7 арк.

Наклад 500. Зам. № 1672

ЖУРНАЛУ ЖУРНАЛІ

Про Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Науково-методичне забезпечення розвитку інноваційних процесів у системі післядипломної освіти педагогічних кадрів сільських регіонів» (8-9 квітня 2010 р.)

В. Ястребова іл.

КАЛЕЙДОСКОП

Формування управлінських якостей майбутніх учителів іноземної мови **І. Тяллева** 51

Модульно-розвивальна технологія вивчення іноземної мови **Я. Костін** 54

Дослідницька робота студентів немовних факультетів як вид самостійної роботи при вивченні іноземної мови **Ю. Джагарян** 61

Інтенсивные методы обучения устной речи в вузе **Е. Христенко** 64

Вимоги до тривалості аудіотексту при навчанні говорінню і аудіюванню **Н. Євтушенко** 67

ПІДПИСКА

Погляди вітчизняних педагогів 20-х років ХХ ст. на розумове виховання **В. Ялліна (Плиско)** 69

Категоріально-понятійний апарат дослідження проблеми патріотизму **О. Колодій** 72

Використання ділової гри в адаптаційному навчальному процесі (сценарій виховної години екологічного напрямку) **В. Бережна, Л. Коваль** 77

ІНТЕРВ'Ю

До відома авторів 2 с. обл.

Наші автори 3 с. обл.

дитини, надання їй знань, формування переконань. Так, у статті «Індивідуалізм і колективізм» він наголошував, що школа є тим «розсадником, що в ній кожний індивід має до своїх послуг усі способи, щоб найвичерпніше розвинути свою індивідуальність». Крім того, педагог стверджував, що рівень засвоєння знань дитиною залежить перш за все від особистості вчителя. «Сила не в тім, що викладається, а як викладається. Дрібні і незначні речі та явища, що, здавалось, не варті уваги, можуть стати основою глибоких думок і переживань і, навпаки, наймудріші істини можуть не справити на учня ніякого впливу: все залежить від особистості педагога, який повинен готувати дітей не до іспитів, а до життя, яскравого, багатого на фарби» [13].

Для вирішення педагогічних проблем Я. Мамонтов пропонував використовувати художньо-дидактичний метод, основою якого є використання різних видів мистецтв у навчально-виховному процесі [14].

Розглянувши погляди вітчизняних представників педагогічної думки, слід відзначити, що науковці приділяли увагу розумовому вихованню, його завданням і змісту. Одночасно вони переконливо доводили важливість поєднання розумового виховання з трудовим, моральним, естетичним вихованням. Не менш важливою складовою функціонування школи, на думку педагогів цього періоду, було прищеплення інтересу до вивчення основ наук і на їх основі формування світогляду.

20-ті роки минулого століття стали визначальними у виділенні напрямів, завдань розумового виховання. Серед них: розвиток розуму, виховання ініціативи, самостійності, формування світогляду.

Серед методів, які мали забезпечити розумовий розвиток, виділяли комплексний, лабораторний.

Подальшого вивчення потребують тенденції розвитку ідей щодо розумового виховання в наступні періоди суспільного розвитку, зокрема його сутність, функції, характер та умови впровадження.

Література

1. Ананьин С. А. Сучасна доба і виховання / С. А. Ананьин // Соціальне виховання. - 1922. - № 1. - С. 23.
2. Ананьин, С. А. Эстетическое воспитание / С. А. Ананьин // Путь просвещения. - 1922. - № 3.
3. Ананьин, С. А. Очерки по педагогике средней школы / С. А. Ананьин // Журнал Министерства народного просвещения. - 1914 - январь. - С. 88-89.
4. Билан А. Иван Огієнко / А. Билан // Укр. культура. - 1992. - №1. - С. 10-13.
5. Блонский, П. П. Основы педагогики / П. П. Блонский. - М.: Работник просвещения. 1925. - 209 с.
6. Блонский, П. П. Педагогика: учебник для высших педагогических учебных заведений. Допущен Наркомпросом РСФСР / П. П. Блонский. - М.: Гос. учеб. педаг. изд., 1934. - 344 с.
7. Блонский, П. П. Избранные педагогические произведения / П. П. Блонский. - М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1961. - 695 с.
8. Ващенко Г. Г. Загальні методи навчання: підручник для педагогів / Г. Г. Ващенко. - К.: Українська видавнича спілка, 1997. - 441 с.
9. Ващенко Г. Г. Теорія / Г. Г. Ващенко. К.: «Школяр» - «Фада» ЛТД, 2000. - Т. 4. Праці з педагогіки та психології. - 416 с.
10. Ващенко Г. Г. Морально виховання молоді / Г. Г. Ващенко // Авангард. - Харків, 1962. - Ч. 3. - С. 17-19.
11. Зеньковский, В. В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии / В. В. Зеньковский. - М.: Школа-Пресс, 1996. - 271 с.
12. Майборода В. Іван Огієнко - міністр освіти і мистецтва України / В. Майборода // Велетень науки: збірка наукових праць. - Київ, 1996. - С. 99-102.
13. Мамонтов Я. Індивідуалізм і колективізм / Я. Мамонтов // Радянська освіта. - 1926. - № 6.
14. Мамонтов Я. Художньо-дидактичний метод // Сучасні проблеми педагогічної творчості. Ч. 1. Педагог митець / Я. Мамонтов. - Харків, 1922. - С. 54-80.
15. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР / А. Г. Бондар, О. Г. Дзєверин, Б. С. Кобзар та ін. - К.: Радянська школа, 1967. - 464 с.
16. Николєнко, Д. Зіслючення науки педології. Пова вернуть имя / Д. Николєнко, А. Губко, П. Ігнатенко // Народное образование. - 1990. - № 10. - С. 117-124.
17. Пископелъ, А. А. Мифическое и реальное в судьбе советской педологии / А. А. Пископелъ, Л. П. Щедровицкий // Психологический журнал. - 1991. - Т. 12. - № 6. - С. 123-136.
18. Порхидник по соціальному вихованню дітей. Вип. 1. - Х.: Всеукраїнське державне вид-во, 1921. - 316 с.
19. // Радянська освіта. - 1924. - № 3-4.
20. // Радянська освіта. - 1926. - № 5. - С. 20.
21. Владкіна, В. А. Російська еміграція: вопросы воспитания молодежи / В. А. Владкіна // Педагогика. - 1996. - № 6. - С. 68.
22. Соколянський І. Дитячий рух / І. Соколянський // Радянська освіта. - 1925. - № 1-4.

УДК 378 (374.1)

Олена Колодід

КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЗМУ

А Исследуются категориально-понятийный аппарат проблемы патриотизма, что предусматривает анализ категории патриотизма в контексте наиболее обобщенных концептуальных подходов к определению патриотизма в широком научном понимании, позволяющий определить наиболее существенные признаки этого важного личностного и общественного феномена.

Б The category and concept means of the problems of patriotism is analyzed, that foresees the analysis of the category of patriotism in the context of the most generalized conceptual approaches to the determination of patriotism in the wide scientific understanding that allows defining the most substantial signs of this important personality and public phenomenon.

Патріотизм є могутньою духовною цінністю, яка в усі часи і в усіх народів мала і має конкретно-історичний національний зміст, характер і шляхи та форми реалізації. З появою держави патріотизм інтерпретувався у складову громадянськості. Загальні проблеми виховання громадянина-патріота, становлення громадянськості та культури демократії протистоять у працях філософів, науковців, педагогів: Аристотеля, Платона, Протагора, Сократа, Цицерона, Т. Мора, Т. Кампанелли, Ф. Рабле, Я. Коменського, П.

Гольбаха, Ж.-Ж. Руссо, І.-Г. Песталоцці, Й. Гердера А. Дістервега, І. Канта, Г. Гегеля, К. Д. Ушинського, С. Гессена, А. Грамші, К. Поппера.

У вітчизняній педагогіці проблеми патріотизму школярів вивчали В. І. Бондар, О. А. Захаренко, І. А. Зязюн, О. Г. Мороз, О. П. Рудницька, М. Д. Ярмаченко т. ін.

В останні роки з проблем патріотизму школярів, формування його в учнів загальноосвітньої школи захищено декілька дисертаційних робіт (Г. М. Гу-

менюк, В. І. Каюков, В. К. Кіндрат, В. О. Коваль, М. С. Павленко).

На терені СНД до проблеми патріотизму звертаються Є. П. Белозерцев, А. Ф. Валєєв, І. А. Ільїн, М. Д. Нікандров т. ін.

Сучасні аспекти формування патріотизму дітей і молоді досліджуються І. Д. Бехом, В. О. Білоусовою, О. І. Вишневським, М. Д. Зубалієм, П. Р. Ігнатенком, В. Г. Кузем, М. В. Левківським, Г. П. Пустовітом, Ю. Д. Руденком, А. Й. Сиротенком, М. Г. Стельмаховичем, О. В. Сухомлинською, К. І. Чорною, М. Д. Ярмаченком т. ін.

Відтак, суттєвим є поглиблення аналізу патріотизму як важливого особистісного та суспільного феномена. Відповідно, до завдань статті належить аналіз категоріально-понятійного апарату дослідження проблеми патріотизму, який передбачає аналіз категоріально-понятійних підходів до визначення патріотизму, абстрагуючись при цьому від соціально-історичного розвитку зазначеного поняття та виконання його в різних предметних областях, таких як філософія, соціологія, психологія, педагогіка.

Патріотизм (від грецького *patris* – батьківщина, вітчизна) – постає найбільш важливим соціально-історичним феноменом, який у різні історичні епохи мав неоднаковий соціальний і класовий зміст, що зумовлено різними соціально-психологічними конфігураціями у системі «людина – соціум».

За радянських часів поняття «патріотизм» тлумачилося дещо заідеологізовано і розумілося як одне з найбільш глибоких почуттів, закріплених віками й тисячоліттями [15, с. 977]. У Воєнному енциклопедичному словнику патріотизм розуміється як любов до Батьківщини, відданість їй, прагнення своїми діями служити її інтересам, захищати її від ворогів [5, с. 543].

У психолого-педагогічній площині аналізу проблеми патріотизму він постає одним з найважливіших чинників розвитку демократичного українського суспільства, а патріотичне виховання молоді – найважливішою складовою комплексного виховання сучасної особистості.

В. І. Лутовінов пише, що патріотизм розуміється як одна з найбільш значущих і вічних суспільних та особистісних цінностей, що властива всім сферам життя суспільства і держави. Патріотизм при цьому є найважливішим духовним надбанням особистості, характеризує вищий рівень її розвитку і виявляється в її активно-діяльній самореалізації на благо Вітчизни. Тут патріотизм втілює любов до своєї Вітчизни, причетність до її історичного минулого, її культурних досягнень і постає привабливим і невіддільним через свою неповторність і незамінність, що складають духовно-етичну основу особистості та формують її громадянську позицію і потребу в гідному, самовідданому, аж до самопожертви, служінні Батьківщині [13].

Таким чином, тут патріотизм може розумітися як рівень інтеграції людини у космос суспільного життя, як готовність жертвувати собою задля своєї держави, як певний духовно-етичний стрижень особистості.

Важливим є розуміння патріотизму українськими науковцями, які здебільшого по-різному розуміють це інтегральне особистісне новоутворення, коли

П. В. Онищук вважає його почуттям [14]. В. І. Каюков – провідною моральною якістю особистості [9]. В. О. Коваль – почуттям людини, а на рівні соціуму – суспільним моральним принципом [10].

Інтегральне розуміння патріотизму можна знайти у М. Й. Боришевського, який вважає патріотизм цінністю, що втілюється у самовідданій любові до рідної землі, її народу, Батьківщини, а особистість, що є патріотом, уболює за долю Вітчизни, переживає дієву потребу віддавати всі свої сили служінню співвітчизникам, своїй нації [3, с. 202]. Т. О. Анікіна також розуміє патріотизм як інтегральну сутність і тлумачить цей феномен як складну інтегративну якість особистості, що містить емоційно-чуттєвий, інтелектуальний і діяльніший компоненти [2, с. 7]. Вони дозволяють говорити про структуру патріотизму, що передбачає систему таких якостей і компонентів: 1. Патріотичне почуття (любов до рідного, тривога, відповідальність за долю Вітчизни). 2. Національна гідність людини. 3. Потреба в задоволенні своїх національних інтересів, у національній самовпевненості. 4. Патріотична свідомість на основі національної свідомості, осмислення своєї громадянської ролі в суспільстві. 5. Національний такт і повага до національної гідності людей інших національностей. 6. Потреба у збереженні і передачі іншим людям вітчизняних духовно-культурних цінностей. 7. Потреба і готовність до діяльності патріотичного змісту.

В особистісному плані патріотизм щільно пов'язаний із Я-концепцією людини (як психолого-когнітивним принципом відображення нею самої себе), її самосвідомістю. У цьому контексті патріотизм постає як свідоме ставлення людей до своєї Батьківщини, народу, рідної мови, праці, суспільно-політичної, навчальної діяльності. І якщо позитивна Я-концепція людини як вираження високого етапу розвитку її особистості постає певною метою розвитку людини (І. Д. Бех), то, як пише В. І. Лутовінов, патріотизм є однією з найбільш значущих цінностей, найважливішим духовним надбанням особистості, нарідним особистісним новоутворенням [13, с. 62], певною вершиною особистісного розвитку людини.

Аналіз досліджень проблеми патріотизму вказує на різноманітність і неоднозначність трактування терміну «патріотизм», що пояснює багатоваріантність його використання. Це також пояснюється і складною природою даного явища, багатоаспектністю його змісту, неординарністю структури, різноманітністю форм прояву. Важливо розуміти, що проблема патріотизму розглядається різними науковцями за різних історичних, соціально-політичних і економічних умов. Відтак, усе різноманіття підходів до розуміння патріотизму, які існують у педагогічній і загалом у науково-дослідній літературі, можна умовно диференціювати за низкою напрямів [1–3; 6–14; 16–18].

1. До першого з них можна віднести точку зору, що набула найбільшого поширення в філософській, психолого-педагогічній і публіцистичній літературі, відповідно до якої патріотизм розуміється як піднесення відчуття любові до Батьківщини. Цей напрям характеризується фіксацією позитивного, нерідко яскраво виразного ставлення людини до Вітчизни та обмежується, головним чином, рівнем емоцій-

ного віддзеркалення, емоційного прояву любові до природи, рідного краю, батьківського дому, до спогадів дитинства тощо, що у сукупності постають певним абстрактним узагальненим об'єктом. Цей напрям можна назвати піднесено-емоційним, що реалізує різноманітний прояв піднесеного відчуття любові до Батьківщини, особливо в духовному і етичному сенсах. Тут виділяється спрямованість, сила, піднесеність самого відчуття до об'єкта, який має для людини виняткове значення та певним чином пов'язується з її генетичною пам'яттю.

2. Другий напрям також ґрунтується на розумінні патріотизму як одного з вищих, найбільш значущих відчуттів людини, однак разом з емоційним аспектом зазначений напрям включає також і діяльнісний момент реалізації патріотичного почуття, сила якого тут не обмежується лише піднесеним відчуттям любові до Вітчизни, а спонукає людину до активних дій, вчинків на благо своєї Батьківщини. Такого роду діяльність є не тільки обов'язковою умовою діяльнісного патріотизму, але й певним його критерієм, який виявляється завдяки конкретному внеску, зробленому людиною у процес актуалізації – відбудови та захисту – Вітчизни. І саме від того, наскільки та або інша діяльність відповідає питанням розвитку і зміцнення держави, залежить і патріотизм, рівень його сформованості і ступінь прояву у конкретного суб'єкта. Характерною особливістю даного напрямку є необхідність реалізації патріотичної діяльності на користь Вітчизни, що дозволяє назвати його активно-діяльнісним. За своєю суттю – це одне з вищих, найбільш значущих відчуттів і мотивацій людини, втілених у дієву спонукальну силу, що реалізує патріотичне відчуття в процесі цілеспрямованої соціальної діяльності громадян на користь суспільства, на благо Вітчизни [12, с. 274].

3. Представники третього напрямку, розкриваючи суть патріотизму, роблять це в нерозривному зв'язку саме з особистістю, яка є для них вищою цінністю. Відтак, цей напрям може називатися особистісним патріотизмом. На відміну від попереднього напрямку, що розглядає державу як головний об'єкт патріотизму, представники цього напрямку першорядну роль відводять суб'єктові, тобто особистості людини, яка тут займає домінуюче положення. Ідея розуміння патріотизму в особистісному плані одержала своє теоретичне обґрунтування ще у Г. Флоровського, який розглядав патріотизм як культурну творчість і національну напругу власних сил людини. Саме цей особистісний акт, а не гола військова потужність, створює, на думку Г. Флоровського, велич країни, формує праведну і благословенну любов до Батьківщини [18, с. 250]. З розгляду суті цього напрямку виходить, що патріотизм можна визначити як духовно-творчий акт піднесення особистості, що володіє найважливішими етичними і іншими якостями, до усвідомлення її нероздільності, єдності з Вітчизною як вищою цінністю, необхідності служіння країні, своєму народу.

4. Четвертий напрям багато в чому пов'язаний з попереднім, і цей зв'язок виражається в тому, що дуже часто суб'єктом патріотизму виступає особистість. Сам же патріотизм розглядається як найважливіший момент, етап розвитку особистості, а

саме – її духовного розвитку, самовираження й самоздійснення [13]. При цьому рівень такого розвитку є дуже високим, оскільки духовна самореалізація особистості передбачає прояв цілого ряду найважливіших сторін, якостей, що характеризуються повнотою, цілісністю, оптимальністю їх сформованості у людини. Зміст же цих якостей особистості, самого духовного акту прояву її патріотизму є глибоко релігійним, що дозволяє визначити цей напрям як духовно-релігійний. Він має найбагатшу традицію, глибоке і могутнє коріння. Патріотизм, що розроблявся в рамках цього напрямку, виступає як вершиня в рамках цього напрямку, який дозволяє відчужити божественну за природою любов до Вітчизни, з готовністю до самопожертвування і самозречення для її блага.

5. У п'ятому напрямі патріотизм розглядається як суспільне явище (характерне саме для суспільного ладу), а різні точки зору відносно конкретної визначеності цього суспільного явища утворюють величезний його концептуальний спектр. Однак, загалом, зміст і характер даного явища значною мірою зумовлюються особливостями історичного розвитку суспільства, держави, політикою її правлячої еліти. За умов жорсткого керівництва і регламентованого функціонування радянської суспільної системи патріотизм був однією з її найважливіших ідеологічних основ, виступав у числі стрижневих напрямів виховання підростаючого покоління. Так, у кінці 60-х – початку 80-х років у низці суспільних наук значний розвиток одержала точка зору, згідно з якою патріотизм досліджувався як явище суспільної свідомості [11]. І приблизно з середини 80-х років на теренах вітчизняної гуманітарної думки стала переважати тенденція осмислення патріотизму як одного з явищ духовного життя суспільства [8]. У деяких дослідженнях патріотизм вивчався в контексті розвитку вітчизняної історії, як прояв специфічних рис менталітету, психіки різних угруповань [16]. У рамках цього напрямку патріотизм можна визначити як одне із складних, багатоаспектних явищ, що пронизує всі сфери суспільства, особливо суспільну свідомість і духовне життя, та володіє величезним потенціалом відродження України на переломних етапах її розвитку.

6. Шостий напрям характеризується тим, що держава розглядається як об'єкт патріотизму, тому його з повною підставою можна назвати «державним патріотизмом». Поява такого різновиду патріотизму була затребувана певними історичними умовами, а саме: необхідністю консолідації зусиль для створення, зміцнення держави, різних форм державної влади. Одним з перших, хто розробив теоретичні підвалини цього напрямку, був Гегель. Будучи переконаним прихильником пруської конституційної монархії, він завершує свою філософську систему її ідеалізованим зображенням. Гегелівське розуміння патріотизму означає прагнення до загальних цілей і інтересів держави, які є безумовно пріоритетними по відношенню до будь-яких інших, будь то інтереси особи, групи людей або суспільства в цілому. Держава ж як вища форма організації і вища суспільна цінність виступає головним об'єктом вищих відчуттів і помислів особи і суспільства, у тому числі

й патріотичних. Осмислення головної ідеї цього напрямку передбачає розуміння патріотизму як прояву його суб'єктами відчуття національної гордості за країну, їх активна участь у зміцненні держави і державності як першочергової умови ефективного функціонування соціальних інститутів, розвитку суспільства і особистості.

7. Сьомий напрям певним чином інтегрує попередні визначення патріотизму, оскільки він не тільки фокусує увагу на особистісних аспектах патріотизму, не тільки аналізує його у соціально-політичному, державницькому контексті, але й розглядає патріотизм як надбання особистісної та соціумної (соціальної) психіки, коли особистісне та соціальне пов'язані та взаємно визначають, потенціують одна одну [6; 7].

Таким чином, розгляд головних підходів до розуміння суті патріотизму дозволяє сформулювати важливі ознаки цього суспільного явища та особистісного новоутворення [13].

Патріотизм, особливо якщо виходити з причини його походження, виникає і розвивається як відчуття, що оформлюється за допомогою механізмів соціалізації і духовно-етичним чином збагачується.

Саме розуміння вищого розвитку відчуття патріотизму нерозривно пов'язане з його дієвістю, соціальною діяльністю, діях і вчинках, здійснюваних суб'єктом на благо Вітчизни.

Патріотизм, як глибоко соціальний за своєю природою феномен, є не тільки певний аспект життя суспільства, але й джерело його існування і розвитку, виступає як атрибут життєздатності, а іноді й виживаності соціуму.

Крім того, одним з характерних проявів патріотизму є принцип державності, що виражається у тому, що важливим чинником історичного розвитку соціумів є держава як відносно самостійна, самодостатня, автономна суспільна сила.

Головним суб'єктом патріотизму виступає особистість, пріоритетним соціально-етичним завданням якої є усвідомлення своєї історичної, культурної, національної, духовної приналежності до Батьківщини як вищого принципу, що визначає сенс і стратегію її життя.

Дійсний же патріотизм полягає в його духовності, коли патріотизм як піднесене відчуття, незамінна цінність і джерело, найважливіший мотив соціально значущої діяльності якнайповніше виявляється в особистості, соціальній групі, що досягла вищого рівня духовно-етичного і культурного розвитку.

Автентичний, духовний у своїй основі патріотизм передбачає безкорисливе, самовіддане аж до самопожертви служіння Вітчизні, яке за своєю значущістю поступається лише служінню Богові.

Відтак патріотизм у концептуальному сенсі може розглядатися як сфокусований як усередині людської особистості (1-3 напрями), так і за її межами (4-6 напрямів) а також і на перетині особистісного та суспільного (7 напрям). Патріотизм у плані кваліфікаційної градації може розумітися не тільки як морально-етичне, духовно-психологічне почуття, а й як особистісні механізми суспільної реалізації особистості, її соціалізації, але й як інтегральне осо-

бистісне новоутворення, яке пронизує всі аспекти людської особистості та знаходить віддзеркалення в усіх проявах людської особистості, визначає загальний особистісний і суспільний сенс існування людини, який тут виявляється у процесі інтеграції людини та її соціоприродного оточення. Можна сказати, що розвиток людини, метою якого за І. Д. Бехом та А. В. Петровським, є особистість, супроводжується формуванням патріотизму, який постає не тільки одним із головних показників особистісного розвитку, але й певним його результатом.

Аналіз патріотизму виявляє проблему органічного поєднання в сучасному вітчизняному патріотизмі традицій, ідей і цінностей які панували на різних етапах історії, що дозволяє виокремити певні аспекти та підходи до трактування патріотизму: персоніфікований, особистісний патріотизм, заснований на особистій відданості своєму князеві, дружині, роду, племені; релігійний патріотизм з моменту ухвалення християнства на Русі (889 рік), становлення інших основних конфесій на території Русі; державний патріотизм; національний (етнічний) патріотизм, пов'язаний із зростанням національної самосвідомості слов'янських народів, який живить національну ідеологію, мотивує об'єднувальні національні зусилля; класовий патріотизм, пов'язаний з інтернаціональним братерством за класовою ознакою, що одержав найбільше втілення в радянському соціалістичному патріотизмі; офіційний патріотизм, що сполучає ідеологію, державний лад і багатонаціональний народ у єдине ціле (наприклад, доктрина графа С. С. Уварова «Православ'я, самодержавство, народність», розвинена в концепціях К. Н. Леонтьєва, К. П. Побєдоносцева); ліберально-просвітницький патріотизм М. М. Сперанського, Б. К. Чичеріна, який не допускає «сліпої» любові до Вітчизни, а вимагає становлення «дійсного» самодержавства і прогресивної, правової, гуманної держави, що захищає права і свободи особи; «нормальний» патріотизм І. А. Ільїна, без надриву і екзальтованості, як невід'ємна частина правосвідомості громадянина, що віддає перевагу Батьківщині перед усесвітньою, загальнолюдською общиною в справі любові і служіння [1].

Для розуміння категорії патріотизму слід звернутися до головних аспектів його формування [1-3; 6-14; 16-18].

Як засвідчує аналіз наукових джерел, патріотизм зароджується і формується як відчуття, що пов'язане з світобаченням рідного краю, ближнього оточення в ранньому дитячому віці. У зрілому віці це відчуття соціалізується, підноситься і все більш усвідомлюється, рефлексується, особливо в процесі здійснення конкретних видів суспільно-корисної діяльності.

Формування патріотизму пов'язане з вищим рівнем розвитку особистості, особливо в соціально-духовному і етичному плані. На цьому рівні особистість ідентифікує себе з Батьківщиною, Вітчизною, а її «Я» стає частинкою, нерозривно пов'язаною з безліччю інших «Я» соціуму, що в реальній дійсності і конкретній діяльності виявляється в єднанні їх відчуттів, цінностей, поглядів, норм, ідеалів, цілей, дій і вчинків, інтегральним моментом чого виступають

вищі інтереси суспільства, активна реалізація ідеї служіння Вітчизні. Такий патріотизм передбачає формування і тривалий розвиток цілого комплексу позитивних якостей особистості, а стрижнем цього розвитку є духовно-етичний і історико-культурний компоненти. Такий дійсний патріотизм виступає в єдності глибокого духовного освоєння історії і культури свого народу і активно-діяльній участі щодо вирішення найважливіших проблем сучасного суспільства. Відтак, патріотизм виступає в єдності духовності, громадянськості і соціальної активності особистості, що усвідомлює свою нероздільність, нерозривність з Вітчизною, соціальну роль і значущість діяльності на користь її відродження і надійного захисту.

Таким чином, патріотизм виражає взаємну інтеграцію людини та її суспільного оточення, що можна зілюструвати орієнтальним розумінням розвитку людини: «людина повинна пройти двома шляхами життя: Шляхом Вирушення та Шляхом Повернення. На Шляху Вирушення людина відчуває себе... своїм тимчасовим тілесним буттям, своїм відокремленим від всього Я... та живе користю лише власною; потім користь її розширюється, вона живе не лише собою, але й життям своєї родини, свого племені, свого народу... На Шляху ж Повернення втрачаються межі її власного та суспільного Я... таким чином зливається свідомість, життя людини з Єдиним Життям, з Єдиним Я, – починається її духовне існування» [4, с. 34].

Як ми вважаємо, зазначена універсальна тенденція розвитку людини на сучасному глобалізаційному етапі розвитку людства не призводить до нівеляції особистісно-національного аспекту, коли сучасна людина цивілізація має існувати на основі принципу «єдність у розмаїтті». Відтак, як вважає В.М. Азаров, сучасний етап розвитку світової цивілізації передбачає не відмову від принципів патріотичного мислення і поведінки, а діалектичний, глибоко науковий їх перегляд, виявлення зв'язків з глобальними імперативами екологічного, демографічного, міжнародно-правового, військово-політичного, інформаційно-освітнього характеру. Заради продовження життя на Землі, прогресу і процвітання всіх нині існуючих локальних цивілізацій патріотизм нового геоетносу – землян – має зайняти домінуюче положення по відношенню до будь-якого приватного патріотизму; і тільки в єдності з останнім глобальний патріотизм дозволить землянам з гідністю відповісти на будь-які заклики часу, будь то тероризм або виснаження природних ресурсів [1].

Відтак, формування особистості у процесі її розвитку обумовлене складною взаємодією природних і соціальних умов, що є сукупністю економічних, соціально-психологічних чинників, коли через активність особистості людини здійснюється взаємне опосередкування природного і соціального, їх взаємодія й інтеграції, взаємне насичення їх змістом, що притаманний особистісним і соціальним феноменам. Через виявлення активної внутрішньої діяльності, як відповідь на зовнішні й внутрішні фактори впливу, в людини за умови визначальної ролі соціального середовища формуються патріотичні почуття, патріотична свідомість і поведінка. Через родину, школу, молодіжні організації, засоби

масової інформації формується, за переконанням В.О. Сухомлинського, свідомий громадянин-патріот, оскільки «людина свідомо прагне не просто жити – існувати, а жити в ім'я чогось» [17, с. 411].

Таким чином, патріотизм як одна з найбільш значущих цінностей, що властива всім сферам життя суспільства і держави, є, по-перше, найважливішим духовним надбанням особистості, характеризує вищий рівень її розвитку і виявляється в її активно-діяльній самореалізації на благо Вітчизни (тут патріотизм втілює любов до своєї Вітчизни, причетність до її історії, культури та складає духовно-етичну основу особистості, яка формує її суспільну позицію і потребу в гідному, самовідданому служінні Батьківщині). По-друге, при цьому патріотизм постає певним фундаментом громадської і державної будівлі, ідеологічною опорою її життєздатності, однією з першоосновних умов ефективного функціонування системи соціальних і державних інститутів. По-третє, в історичному плані патріотизм є джерелом духовних і етичних сил і здоров'я суспільства, його життєстійкості і сили, яка особливо могутньо і нестримно виявляється на переломних етапах розвитку, під час великих, історично значущих подій, у роки важких соціальних випробувань. Важливо, що феноменологічна сутність патріотизму лежить на перетині особистісного та суспільного аспектів життя людини та соціуму, а сам патріотизм слід розглядати як інтегральне утворення індивідуальної і суспільної свідомості, сутність якого визначається інтегруючо-культурологічною, активно перетворюючою, регулятивною, ідентифікаційною та розвивальною функціями і зумовлюється взаємодією особистісно-психологічного та суспільно-політичного рівнів.

Література

1. Азаров, В. М. Патриотическое воспитание военнослужащих: проблемы и пути их решения / В. М. Азаров // Военная мысль (военно-теоретический журнал). – 2003. – № 3. – С. 56–65.
2. Анкіна Т.О. Патриотичне виховання майбутніх учителів музики засобами художнього краєзнавства: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / АПН України. Інститут педагогіки / Т.О. Анкіна. – К., 1993. – 16 с.
3. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість особистості: сутність та шляхи становлення / М. Й. Боришевський // Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи. – К.: Райдуга, 1999. – С. 189–219.
4. Бунин І. А. Сочинения в 6-ти томах. – М.: 1988. – Т. 6. – 719 с.
5. Военный энциклопедический словарь / Ин-т воен. истории / ред. комис. С. Ф. Ахромеев (пред.) и др. – 2-е изд. – М.: Воениздат, 1986. – 863 с.
6. Вознюк О. В. Концепція цілісності як основа філософського синтезу знань / О. В. Вознюк. – Житомир: Рута-Волинь, 2005. – 388 с.
7. Донченко, Е.А. Социетальная психика / Е. А. Донченко. – К.: Наукова думка, 1994. – 207 с.
8. Каневський, Б. Чем заполнить духовный вакуум? / Б. Каневский, П. Шебардин // Армия. – 1993. – № 14. – С. 37–42.
9. Каюков В. І. Патриотичне виховання учнів загальноосвітньої школи на героїчних традиціях українського народу: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника / В. І. Каюков. – Івано-Франківськ, 1998. – 17 с.
10. Коваль В. О. Патриотичне виховання учнів під час вивчення літератури в старших класах загальноосвітньої школи. Дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Інститут педагогіки АПН України / В. О. Коваль. – К., 1999. – 191 с.
11. Крутиник, А. А. Патриотизм в системе гражданских ценностей общества и его формирование в военной среде дис... канд. филос. наук / А. А. Крутиник. – М.: Лихачев, Б. Т. Педагогика / Б. Т. Лихачев. – М.: Прометей. – 1993. – 374 с.
12. Лутовинов, В. И. Патриотизм и его формирование в обществе и вооруженных силах / В. И. Лутовинов // Военная мысль. – 1999. – № 4. – С. 62–71.
13. Оницук П. В. Педагогічні засади технології формування патріотичних рис у н-т ім. Л. Українки / П. В. Оницук. – Луцьк, 1996. – 162 с.
14. Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1986. – 1599 с.
15. Соловей, В. Современный русский национализм. Идеино-политическая классификация / В. Соловей // Общественные науки и современность. – № 2. – С. 118–124.
16. Сухомлинський В. О. Формування комуністичних переконань молодого покоління / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори у 5 т. – К., 1976. – Т. 2. – С. 13–149.
17. Флоровський, Г. О патриотизме православном и греческом. На путях. Кн. 2 / Г. Флоровский. – Геликон – Берлин, 1922. – 345 с.